

100

CEI MAI MARI SCRIITORI AI LUMII

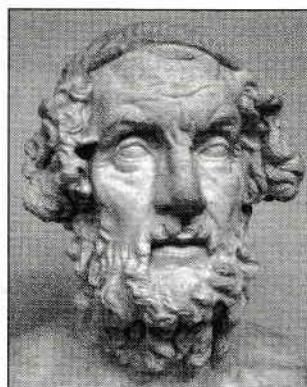
Traducere: ANCA IRINA IONESCU

EDITURA ORIZONTURI

Mulțumiri.....	5
Introducere.....	6
1. Homer	9
2. Eschil	13
3. Sofocle	17
4. Euripide.....	21
5. Aristofan	24
6. Catul.....	28
7. Vergiliu	32
8. Ovidiu	36
9. Dante Alighieri	39
10. Francesco Petrarca	43
11. Giovanni Boccaccio.....	47
12. Geoffrey Chaucer.....	50
13. Zeami Motokiyo	54
14. François Rabelais.....	58
15. Miguel de Cervantes Saavedra	61
16. William Shakespeare	65
17. John Milton.....	69
18. Molière.....	74
19. Jean Racine	78
20. Daniel Defoe.....	82
21. Jonathan Swift	86
22. Alexander Pope.....	90
23. Voltaire	94
24. Henry Fielding	98
25. Laurence Sterne	102
26. Johann Wolfgang von Goethe	106
27. William Blake.....	110
28. William Wordsworth	114
29. Walter Scott	119
30. Jane Austen.....	123
31. Stendhal	127
32. George Gordon, Lord Byron.....	131

33. Percy Bysshe Shelley.....	135
34. John Keats.....	139
35. Honoré de Balzac.....	143
36. Aleksandr Puşkin.....	147
37. Victor Hugo.....	151
38. Nathaniel Hawthorne.....	154
39. Edgar Allan Poe.....	158
40. Alfred Tennyson.....	162
41. William Makepeace Thackeray.....	166
42. Charles Dickens.....	170
43. Anthony Trollope.....	175
44. Charlotte Brontë.....	179
45. Emily Brontë.....	179
46. George Eliot.....	183
47. Herman Melville.....	187
48. Walt Whitman.....	191
49. Charles Baudelaire.....	196
50. Feodor Dostoievski.....	201
51. Gustave Flaubert.....	205
52. Henrik Ibsen.....	209
53. Lev Tolstoi.....	213
54. Emily Dickinson.....	217
55. Mark Twain.....	221
56. Thomas Hardy.....	225
57. Émile Zola.....	229
58. Henry James.....	233
59. August Strindberg.....	237
60. Robert Browning.....	241
61. Mihai Eminescu.....	245
62. Oscar Wilde.....	250
63. George Bernard Shaw.....	254
64. Joseph Conrad.....	258
65. Anton Pavlovici Cehov.....	262
66. Rabindranath Tagore.....	266
67. William Butler Yeats.....	270
68. Theodore Dreiser.....	275
69. Marcel Proust.....	279
70. Gertrude Stein.....	283
71. Thomas Mann.....	287

72. Edward Morgan Forster.....	291
73. Robert Musil.....	295
74. Ion Luca Caragiale.....	299
75. Lu Xun.....	302
76. James Joyce.....	306
77. Virginia Woolf.....	310
78. Franz Kafka.....	313
79. Panait Istrati.....	317
80. David Herbert Lawrence.....	323
81. Tanizaki Junichiro.....	327
82. Thomas Stearns Eliot.....	331
83. Eugene Gladstone O'Neill.....	335
84. Lucian Blaga.....	339
85. Francis Scott Fitzgerald.....	342
86. William Faulkner.....	346
87. Federico García Lorca.....	350
88. Jorge Luis Borges.....	354
89. Ernest Hemingway.....	358
90. Vladimir Nabokov.....	362
91. Pablo Neruda.....	366
92. Isaac Bashevis Singer.....	371
93. Samuel Beckett.....	375
94. Mircea Eliade.....	379
95. Richard Wright.....	381
96. Eugen Ionescu.....	385
97. Albert Camus.....	388
98. Flannery O'Connor.....	392
99. Günther Grass.....	396
100. Gabriel García Márquez.....	400
Absențe notabile.....	404

Homer

cca secolul al VIII-lea î.Hr.

Cuprins de o uimire gravă, a înțeles. În acea noapte, în acea noapte a ochilor lui muritori în care cobora acum, iubirea și pericolul îl pân-deau din nou. Auzea deja un murmur de hexametri (care îl înconjurau), murmurul oamenilor ce apărau templul pe care zeii nu aveau să-l salveze și lunecarea vaselor negre căutând pe mare insula iubită, murmurul Odiseei și al Iliadei, căci destinul lui era să cânte și să stârnească ecoul concav în memoria omului.

Jorge Luis Borges, *Tigrii visători*

A ne limita la afirmația că Homer este primul artist literar și probabil cel mai mare ar echivala cu desconsiderarea remarcabilelor aspecte ale realizărilor lui. În sens fundamental, literatura își are originea în opera lui Homer. Părinte al poeziei epice, Homer a realizat în *Iliada* și *Odiseea* o monumentală lucrare de artă literară care surprinde o întreagă cultură, sintetizând credințe, obiceiuri, tradiții într-o formă serioasă și populară care a reprezentat aspirația scriitorilor din toate timpurile. Singurii lui rivali care au avut un impact similar asupra culturii occidentale sunt Biblia, SHAKESPEARE [16] și DANTE [9], dar niciun alt autor nu a exercitat o influență neîntreruptă atât de mult timp.

Opera lui Homer este umbrită de nenumărate controverse academice, începând cu întrebarea fundamentală dacă Homer a existat în realitate. *Iliada* și *Odiseea* au fost create de un singur poet sau reprezintă opera mai multor autori, o creștere treptată a elementelor colective pornind de la tradiția orală din care își trag seva? Dacă e vorba de un singur poet, cum poate fi acela și autorul *Iliadei*, și al *Odiseei* care este atât de diferită? Analiza textuală recentă evidențiază probabilitatea ca *Iliada* să fie opera unui singur poet, dar există dubii că același poet ar putea fi și autorul *Odiseei*, și nu dispunem de suficiente dovezi pentru a respinge

LBRIOL
părerea convențională potrivit căreia Homer este creatorul ambelor poeme. Adăugăm la acest mister faptul că nu știm practic nimic despre el, cu excepția faptului că a fost probabil un bard în secolul al VIII-lea î.Hr., originar din Ionia, situată la sud de Troia în Asia Mică (actualmente în Turcia). Prin tradiție se crede că ar fi fost orb. Este incontestabilă valoarea deosebită pe care o atribuie grecii poemelor homerice. Aristotel considera că opera lui Homer constituie idealul poeziei eroice, cunoașterea versurilor acestuia reprezentând o componentă a sistemului educațional grec. Prestigiul lui Homer a fost recunoscut și de romani, influența lui în Europa reafirmându-se odată cu ampla răspândire a cunoștințelor clasice din timpul Renașterii.

În aprecierea operei lui Homer trebuie subliniat faptul că poemele au reprezentat o creație orală, nu scrisă. Homer și-a elaborat poemele în cadrul unor spectacole, împrumutând și adaptând povestiri, idei și fraze din tradiția orală a culturii preistorice. Fiecare spectacol dădea expresie unui nou poem. Textele pe care le citim acum reprezintă transcrieri târzii, standardizate după diverse versiuni, realizate de oameni de știință și bibliotecari din secolul al V-lea – al II-lea î.Hr. Compusă în hexametrul dactilic, epica lui Homer, inițial cântată sau recitată cu acompaniament de liră, se baza pe memoria poetului și capacitatea lui de a improviza. Frazele-șablon – de tipul „Ahile cel cu picioare puternice“, „aurora cu degete tandafirii“, „aheii drapați în bronz“ – și repetițiile sunt dovezi ale spectacolului oral; aceste artificii îl făceau accesibil publicului și îl ajutau pe poet să respecte structura metrică a versului.

Calitățile tradiționale ale epicii lui Homer, care se inspiră din povestirile populare, ceea ce conferă operei lui un caracter unic, rezidă în excelența realizare a versului, perspectiva și amploarea concepției. După toate probabilitățile, compozițiile orale individuale aveau între cinci și șase sute de rânduri, atât cât să poată reține atenția publicului o singură dată, de exemplu, după o masă, elocvent în acest sens fiind spectacolul bardului Demodocus din *Odissea*, Cartea a VIII-a. Aceasta este lungimea unei singure cărți din cele douăzeci și patru din *Iliada* și *Odissea*.

Homer este considerat unic datorită extinderii monumentale a poeziei sale orale și transformării ei într-o unitate dramatică mult mai mare, precum și modelării poveștilor tradiționale într-un ansamblu de o amploare fără precedent. Este aproape de neimaginat cum a reușit Homer să realizeze unitatea dramatică și coerența epicii sale fără a avea posibilitatea să revizuiască ceva și să urmeze un plan al expunerii; avem aici o dovadă a talentului fără egal al lui Homer ca poet și povestitor.

Măreția lui Homer este evidentă chiar dacă aruncăm numai o privire superficială asupra epicii lui. În *Iliada*, subiectul îl reprezintă războiul și diversele exemple de eroism pe care le furnizează acesta sub amenințarea morții. Tradiția cerea ca poezia eroică să se ocupe de evenimente trecute și de personaje de mare faimă și distincție, astfel că Homer a ales războiul de zece ani cu Troia, și anume momentul culminant al acestuia. *Iliada* descrie evenimentele care conduc la lupta fatală și decisivă dintre Ahile, cel mai mare războinic al grecilor, și eroul troienilor, Hector, luptă care se va solda cu căderea Troiei. Poemul lui Homer începe cu retragerea lui Ahile de pe câmpul de luptă, din cauza ofensei pe care i-a adus-o Agamemnon, comandantul grecilor. Aceasta le permite troienilor să obțină o victorie de moment și are drept consecință moartea celui mai apropiat prieten al lui Ahile, Patrocle, care este ucis de Hector. Obligația supremă a răzbunării sângelui vărsat se dovedește mai puternică decât jignirea suferită de Ahile, și acesta îl înfruntă și îl ucide pe Hector. În finalul poemului, dorința de răzbunare a lui Ahile cedează locul milei, culminând cu încuviințarea de a înapoia trupul lui Hector familiei, pentru a fi înmormântat după datină.

Iliada se desfășoară pe mai multe niveluri, primul fiind o poveste incitantă pe care Homer o relatează cu multă măiestrie și cu o obiectivitate zeiască, concentrându-se asupra detaliilor. Deși toate personajele lui Homer sunt remarcabile prin calitățile și faptele lor, situate mai presus de posibilitățile unor oameni obișnuți, fiecare este individualizat și acționează în conformitate cu propria personalitate și propriul temperament. În ansamblu, personajele și evenimentele ilustrează valorile unei lumi eroice în care onoarea este virtutea supremă și moartea violentă devine aproape o certitudine.

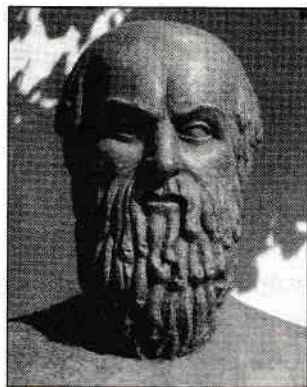
În *Odiseea*, eroismul tragic al *Iliadei* cedează locul comediei eroice. După căderea Troiei, Ulise (Odisseus) se luptă timp de zece ani să se întoarcă acasă, în Itaca, și să-și reia viața pe care o dusesese înainte de conflict. Unitatea dramatică a *Iliadei* este înlocuită cu episoade lungi din călătoria lui Ulise și nenumăratele povești ale fiului său, Telemah, și ale soției lui, Penelopa, asaltată de o adunătură de pretendenți lacomi care trebuie să fie învinși în momentul culminant al povestirii. Eroismul lui Ulise este cu totul diferit de acela al lui Ahile. Ulise întruchipează tipul supraviețuitorului, fiind înzestrat cu o îmbinare mai complexă de calități și slăbiciuni, comparativ cu intransigentul semizeu și războinic Ahile.

Deși nu putem confunda viziunea eroică a celor două poeme homerice, *Odiseea* își situează valorile mai aproape de lumea publicului lui

LBRIS

Homer. Autorul se apleacă asupra temelor esențiale ale căminului și iubirii, iar eroul este răsplătit în final prin regăsirea amândurora, chiar într-o povestire care include o călătorie în lumea de dincolo de moarte și întâlniri cu creaturi mitice. Dacă *Iliada* înfățișează o lume eroică și valori care sunt pe cale de dispariție, arhaice chiar și pentru primul public al lui Homer, *Odiseea* îndreaptă arta eroică spre o direcție nouă, către viața de zi cu zi. Nu este surprinzător faptul că JAMES JOYCE [76] s-a oprit asupra *Odiseei*, atunci când și-a căutat principiul structural al epicii sale moderne în *Ulise*. Pentru Joyce, Ulise era singurul personaj pe deplin prezentat de un scriitor și, așa cum a observat el, „Cea mai frumoasă, cea mai atotcuprinzătoare temă este cea din *Odiseea*. E mai umană decât cea din *Hamlet*, *Don Quijote*, *Dante*, *Faust*... Consider că nu există în întreaga literatură un subiect mai uman decât acela al lui Ulise... După Troia nu se mai vorbește despre Ahile, Menelaus, Agamemnon. Numai un singur om supraviețuiește: cariera lui eroică abia a început: Ulise“.

În *Iliada* și *Odiseea*, Homer dă expresie măiestriei cu care ilustrează experiența războiului și a păcii în teme care sunt și serioase și profund umane. Odată cu Homer, ia naștere literatura de formă epică, suficient de amplă pentru a reda valorile întregii culturi, autorul stabilind un standard și un scop pe care scriitorii de mai târziu vor fi nevoiți să-l respecte și considerat drept cea mai înaltă aspirație a artei literare. Atunci când un scriitor este recunoscut, poate fi descris ca un Homer al vremii sale, un adevărat tribut adus puterii și artei pe care a întemeiat-o Homer.

Eschil

cca 525–456 î.Hr.

Eschil ar fi putut găsi câteva puncte de plecare în evenimentele contemporane, dar a privit dincolo de ele, spre principiile durabile pe care le ilustrau și care puteau fi prezentate cel mai bine într-o formă mitică, fără niciun fel de detalii efemere sau locale care să distragă atenția. Dacă Pindar iluminează evenimentele propriului timp prin mituri, Eschil merge mai departe și pune miturile să illustreze chestiunile care transcend prezentul și sunt adesea principii veșnice în spatele unei scene în schimbare.

C.M. Bowra, *Landmarks in Greek Literature*

Originile tragediei sunt obscure, dar cele mai multe autorități în materie indică drept sursă ceremoniile religioase ale grecilor din secolul al VI-lea î.Hr. și festivitățile religioase legate de cultul lui Dionisos. Aristotel credea că tragedia își are originea în cuvântările „celor care conduc ditirambul“, imnul coral în cinstea lui Dionisos. Tradiția îi atribuie atenianului Thespis (de la care nu ni s-a păstrat nicio lucrare) meritul de a fi combinat pentru prima dată cântecul coral cu dansurile și tirada unui actor mascat care a preluat rolul unui zeu sau erou dintr-o povestire dramatică și s-a angajat într-un dialog cu corul. Tradiția teatrală occidentală își extrage primele compoziții dramatice de la Eschil. Numit Creatorul tragediei, Eschil a determinat, prin inovațiile sale, remarcabila înflorire a secolului artei dramatice ateniene care definește și în prezent convențiile unei tragedii.

Născut la Eleusis, în apropiere de Atena, în preajma anului 525 î.Hr., Eschil era fiul unui eupatrid, unul dintre aristocrații ereditari din vechea Grecia. Faptele cunoscute despre viața lui sunt puține la număr. A luptat împotriva perșilor în lupta de la Maraton din 490, unde a fost ucis fratele său, Cynegeirus. Relatarea luptei de la Salamina din piesa lui *Perșii* este

singura bazată pe un eveniment istoric contemporan și modul în care autorul îl comentează, ca un adevărat martor ocular, ne face să credem că a participat la bătălie. Știm că Eschil a vizitat Sicilia cel puțin de două ori. Între 472 și 468 s-a aflat la curtea lui Hieron I din Siracuză, iar în 456 a călătorit din nou în Sicilia și a murit la Gela. Deși rolul lui în viața politică ateniană și simpatiile lui politice sunt conjuncturale, este incontestabil faptul că, în piesele sale, Eschil s-a făcut purtătorul de cuvânt al multora dintre valorile centrale ale grecilor din remarcabila perioadă de înflorire politică și culturală care a urmat după înfrângerea perșilor și după afirmarea Atenei ca putere supremă în lumea greacă.

Eschil a scris, a jucat ca actor și a creat aproximativ 80–90 de piese de teatru, dintre care s-au păstrat până în prezent doar șapte, reprezentând cele mai timpurii documente din istoria teatrului occidental. Convențiile teatrale moștenite de Eschil, pe care avea să le transforme ulterior, își au originea în ritualurile religioase obscure care includeau cântece executate de dansatori și un cor. Cuvântul grec *tragôidia*, de unde provine termenul modern *tragedie*, înseamnă „cântecul caprei“, iar membrii corului tragic se numeau „cântăreții caprei“, poate pentru că o capră era premiul pentru cel mai bun cântec sau fiindcă în timpul cântecului se sacrifică o capră ori pentru a sugera legătura cu zeitatea vegetației, Dionisos, în cinstea căreia se intonau cântecele la sărbătoarea sa anuală. Cândva, pe la sfârșitul secolului al VI-lea î.Hr., atenienii au transformat cultul lui Dionisos într-un concurs de teatru cu participarea întregului oraș, în care numeroase coruri se întreceau pentru a obține un premiu în cadrul unui festival ce dura mai multe zile. Cu prilejul Marilor Sărbători Dionisiace de primăvară, celebrate într-un teatru în aer liber care putea găzdui peste cincisprezece mii de spectatori, toate afacerile se suspendau, iar deținuții erau eliberați pe cautiune în perioada respectivă. În prima zi se intonau imnurile corale tradiționale, după care urma un concurs; în cadrul acestuia se prezenta în fiecare zi un ciclu dramatic de trei tragedii urmate de o piesă comică. Cântecele corului erau însoțite și de texte rostite de actori (bărbați) ale căror măști și costume le permiteau spectatorilor să ghicească ce roluri joacă. Lui Eschil i se atribuie meritul de a fi adăugat încă un actor la inovația lui Thespis, lărgind astfel posibilitățile dramatice ale spectacolului, cu mai multe personaje pe scenă în același timp. Povestirile dramatizate se bazau pe mituri celebrate anterior de poeți într-o lucrare de 1.000–1.500 de rânduri care puteau fi jucate în două ore. După cum afirmă Aristotel, Eschil este cel care a redus elementul coral și a rezervat „rolul conducător cuvântului vorbit“. Tot lui i se atribuie meritul de a fi

dezvoltat convențiile cu privire la dicțiunea tragediilor, costumația și efectele dramatice spectaculoase.

Totuși, nu știm cu precizie cât de mult din dezvoltarea și inovațiile tragediei se datorează geniului lui Eschil, pentru că avem foarte puține date despre predecesorii și contemporanii lui. Și nici nu putem să-i urmărim evoluția artistică, deoarece doar câteva din lucrările lui au supraviețuit, iar ceea ce a rămas nu poate fi datat cu precizie. A câștigat prima victorie la Marile Sărbători Dionisiace în anul 484 î.Hr., urmată apoi de treisprezece sau douăzeci și opt de nominalizări consecutive, deși totalul mai mare de victorii poate fi pus pe seama premiilor obținute după moartea lui, sau a acordării privilegiului unic de a-și prezenta piesele în concursuri succesive. Dar chiar și un număr mai mic indică o mare popularitate și recunoașterea meritelor artistului. Printre piesele lui se numără *Perșii*, *Cei șapte contra Tebei*, *Bocitoarele*, *Prometeu înălțuit*. Fiecare dintre ele este cea de-a treia piesă dintr-o trilogie în care primele două s-au pierdut, ceea ce face și mai dificilă interpretarea cu acuratețe a intenției și ansamblului general. Dar *Orestia* este singura trilogie tragică păstrată în întregime, o formă inventată sau perfecționată de Eschil, care a devenit ulterior o regulă a concursului atenian. Deși cele trei piese puteau să nu fie corelate, Eschil era un maestru al legăturii dintre teme, fiind considerat primul dramaturg care a explorat implicațiile mai largi ale aceluiași mit și a extins astfel tragedia la o scală cu adevărat epică.

Trilogia orestiană (*Agamemnon*, *Purtători de libații* și *Eumenidele*), bazată pe scrierea lui HOMER [1], combină teme din *Iliada* și *Odissea* și se referă la căderea Casei lui Atreus ca urmare a unei serii de asasinate vindicative comise pe parcursul a trei generații. Agamemnon, care își ucisese propria fiică pentru a-și asigura succesul împotriva troienilor, se întoarce acasă și este la rândul său ucis de Clitemnestra, soția lui, și de amantul acesteia, Egist. Asasinarea lui Agamemnon trebuie să fie răzbunată de fiul lui, Oreste, ceea ce declanșează dilema morală dacă se poate face dreptate prin încălcarea importanței legături de sânge dintre mamă și fiu. Oreste este urmărit apoi de Furii, femei cu șerpi în loc de păr pe cap, mai întâi la Delfi, unde Apollo nu poate să-l apere, apoi la Atena, unde zeița Atena, patroana orașului, organizează procesul acestuia. Oreste este achitat și Furiile sunt convinse să devină protectoarele Atenei. Acest rezumat sec nu redă nici pe departe măreția și amploarea realizării lui Eschil în *Orestia*, lucrare care explorează teme politice și religioase fără a pierde nicio clipă din vedere legătura cu problemele umane esențiale. Eschil studiază suferința umană și semnificația acesteia și pune în dis-

cuție modul în care poate fi înfăptuită justiția atunci când civilizația înlocuiește vechea ordine a răzbunării.

Lucrările îndrăznețe ale lui Eschil sunt prezentate în scene admirabile sub aspectul expresiei poetice și al spectacolului. Vechii critici susțineau că metoda lui avea drept scop să „uimească“ astfel, după unii autori, prima apariție a Furiilor în *Eumenidele* i-a făcut pe copiii din public să leșine și pe femei să avorteze. Forța și intensitatea concepției dramatice a lui Eschil este îmbinată cu măreția limbajului și un model de imagistică și simboluri care țin o unitate tematică în jurul dramei. Lucrările lui pot fi comparate cu realizările lui DANTE [9] din *Divina Comedie* și marile tragedii ale lui SHAKESPEARE [16], iar Eschil rămâne unul dintre cei mai mari dramaturgi din lumea occidentală care au reușit să îmbine explorarea profundă a temelor umane universale cu drama poetică de mare intensitate emoțională.